

MAKTAB VA UZLUKSIZ TA'LIM UZVIYILIGI: MILLIY ISLOHOTLAR HAMDA XALQARO TAJRIBALAR ASOSIDA SIFATNI TA'MINLASH

Abdurasulova Dilnoza Eshim qizi

Abdulla Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti magistranti

E-mail: dilnozaabdurasulova957@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-9921-4202>

Annotatsiya. Maqolada maktab ta'limi va uzluksiz ta'lim o'rtasidagi uzviylik milliy islohotlar hamda xalqaro tajribalar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlar tahlili, qiyosiy-pedagogik yondashuv, tizimli tahlil va ikkilamchi ma'lumotlar sharhi metodlaridan foydalanildi. Spiral kurikulum, ijtimoiy-madaniy rivojlanish, tajriba uzluksizligi, kompetensiyaviy yondashuv va tarmoqli professional hamjamiyat nazariyalari qiyosiy tahlil qilinib, ularning imkoniyatlari va cheklovlari ochib berilgan. Finlyandiya, Singapur, Estoniya, Janubiy Koreya va Buyuk Britaniya tajribasi asosida uzviylikni ta'minlovchi to'rtta mexanizm - boshqaruv koordinatsiyasi, o'quv dasturi va baholashning vertikal uyg'unligi, o'qituvchining uzluksiz kasbiy rivojlanishi hamda raqamli monitoring - aniqlangan. Tadqiqot natijasida uzviylikni ta'minlashning oltita bosqichli integrativ modeli hamda uni O'zbekiston sharoitida joriy etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: maktab ta'limi, uzluksiz ta'lim, uzviylik, sifatni ta'minlash, kompetensiyaviy yondashuv, kasbiy rivojlanish, ta'lim boshqaruvi, integrativ model, raqamli monitoring.

ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ШКОЛЬНОГО И НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАЧЕСТВА НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ И МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА

Абдурасулова Дилноза Эшим кизи

магистрант Национального института

педагогического мастерства имени Абдуллы Авлони

Аннотация. В статье анализируется преемственность между школьным и непрерывным образованием на основе национальных реформ и международного опыта. В исследовании использованы методы анализа нормативно-правовых документов, сравнительно-педагогический подход, системный анализ и обзор вторичных данных. Проведён сравнительный анализ теорий спиральной программы, культурно-исторического развития, непрерывности опыта, компетентностного подхода и сетевого профессионального сообщества, раскрыты их возможности и ограничения. На основе опыта Финляндии,

Сингапура, Эстонии, Республики Корея и Великобритании выявлены четыре механизма обеспечения преемственности: управленческая координация, вертикальная согласованность учебных программ и оценивания, непрерывное профессиональное развитие учителей и цифровой мониторинг. По результатам исследования разработана шестиступенчатая интегративная модель обеспечения преемственности и практические рекомендации по её внедрению в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: *школьное образование, непрерывное образование, преемственность, обеспечение качества, компетентностный подход, профессиональное развитие, управление образованием, интегративная модель, цифровой мониторинг.*

CONTINUITY BETWEEN SCHOOL AND LIFELONG EDUCATION: ENSURING QUALITY THROUGH NATIONAL REFORMS AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

Abdurasulova Dilnoza Eshim qizi

Master's student, Abdulla Avloni National Institute of Pedagogical Mastery

Annotation. This article analyzes the continuity between school and lifelong education through national reforms and international experience. The study employs normative-legal document analysis, a comparative-pedagogical approach, systemic analysis, and a review of secondary data. It compares the spiral curriculum, socio-cultural development, continuity of experience, competence-based, and networked professional community theories, revealing their affordances and limitations. Drawing on the experience of Finland, Singapore, Estonia, the Republic of Korea, and the United Kingdom, the study identifies four mechanisms for ensuring continuity: governance coordination, vertical alignment of curricula and assessment, teachers' continuous professional development, and digital monitoring. As a result, a six-stage integrative model for ensuring continuity is proposed, together with practical recommendations for its implementation in Uzbekistan.

Keywords: *school education, lifelong learning, continuity, quality assurance, competence-based approach, professional development, educational management, integrative model, digital monitoring.*

Zamonaviy jamiyatda ta'lim tizimining uzluksizligi inson kapitalini rivojlantirishning asosiy omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Globallashuv jarayonlari, raqamli texnologiyalarning tezkor rivojlanishi hamda mehnat bozoridagi o'zgarishlar ta'lim tizimidan moslashuvchanlik va uzviylikni talab etmoqda. UNESCO tomonidan ta'kidlanishicha, ta'lim tizimlari nafaqat bilim uzatish, balki insonning

butun umri davomida o'rganish qobiliyatini shakllantirish vazifasini bajarishi lozim [4]. Shu nuqtai nazardan, maktab ta'limi va uzluksiz ta'lim o'rtasidagi bog'liqlik nafaqat o'quvchi bilimlarini rivojlantirish, balki uning mustaqil fikrlashi, ijtimoiy moslashuvi, ijodkorligi va kasbiy shakllanishida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda ta'limning asosiy vazifasi faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki o'quvchini hayot davomida o'rganishga tayyorlash, unda kompetensiyalarni shakllantirish va zamonaviy jamiyat talablariga mos shaxsni tarbiyalashdan iborat bo'lib qolmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro standartlarga yaqinlashtirish va sifatni oshirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda uzluksiz ta'lim davlat ta'lim siyosatining ustuvor tamoyili sifatida belgilangan [1]. 2019-yilda tasdiqlangan Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ta'lim sifatini oshirish, o'qitish metodikasini takomillashtirish va uzluksiz ta'lim tizimi mazmunini yangilash ustuvor vazifa etib belgilangan [2]. "O'zbekiston - 2030" strategiyasida esa ta'lim sifatini xalqaro darajaga olib chiqish davlat siyosatining strategik yo'nalishlaridan biri sifatida qayd etilgan [3]. Xususan, ta'lim sifatini baholashning yangi mexanizmlarini joriy etish, o'quv dasturlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish, pedagog kadrlarning kasbiy malakasini oshirish hamda raqamli ta'lim texnologiyalarini keng tatbiq etish bo'yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Uzluksiz ta'lim g'oyasi bugungi kunda faqat maktabdan keyingi bosqichlarni emas, balki maktabning o'zini ham tizimning markaziy bo'g'ini sifatida ko'rishni talab qiladi. J.Dyui tajribaning uzluksizligi tamoyilida ta'kidlaganidek, har bir ta'lim tajribasi oldingi tajribadan nimanidir oladi va keyingi tajribaning sifatini o'zgartiradi [9]. Aynan shu sababli maktab davrida o'quvchining keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishi uchun zarur kompetensiyalar shakllanadi: tanqidiy fikrlash, axborot bilan ishlash, muammoni hal qilish, kommunikativ ko'nikmalar va mustaqil o'rganish. Shu sababli maktab ta'limi va uzluksiz ta'limning integratsiyasi ta'lim siyosatining muhim yo'nalishiga aylanmoqda.

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, uzluksiz ta'lim tizimining samaradorligi o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi, ta'lim sifatini monitoring qilish va raqamli boshqaruv mexanizmlarining rivojlanganlik darajasi bilan chambarchas bog'liqdir. OECD tomonidan ishlab chiqilgan "Ta'lim va ko'nikmalarning kelajagi: Ta'lim 2030" konseptual asosida ta'lim bosqichlari o'rtasidagi uzviylik va o'quvchi agentligi (learner agency) tushunchasi markaziy o'rin egallaydi [5]. UNESCO tomonidan e'lon qilingan "Ta'lim uchun yangi ijtimoiy shartnoma" hisobotida ham ta'limning barcha bosqichlari o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilgan [6]. Shu jihatdan qaraganda, O'zbekistonda

amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlarini xalqaro tajribalar bilan uyg'unlashtirish dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Shunga qaramay, amaliyot tahlili bir qator hal etilmagan masalalarni ko'rsatadi. Birinchidan, maktab, kasbiy ta'lim va oliy ta'lim bosqichlari o'rtasida yagona boshqaruv va axborot almashinuvi tizimi yetarlicha shakllanmagan, natijada bosqichlararo o'tishda kompetensiya tanqisligi yuzaga keladi. Ikkinchidan, o'quv dasturlari va baholash mezonlarining bosqichlar bo'yicha vertikal uyg'unligi to'liq ta'minlanmagan. Uchinchidan, o'qituvchi va maktab rahbarlarining uzluksiz kasbiy rivojlanishi ko'pincha davriy malaka oshirish kurslari bilan chegaralanib, uzviylikni ta'minlash vazifasi bilan yetarlicha bog'lanmagan. To'rtinchidan, ta'lim sifatini bosqichlar kesimida kuzatib boruvchi yagona raqamli monitoring tizimi hali izchil shakllantirilmagan. O'zbekistonning 2022-yilgi PISA xalqaro baholash dasturidagi ilk ishtiroki natijalari - matematik savodxonlik bo'yicha 364, o'qish savodxonligi bo'yicha 336 va tabiiy-ilmiy savodxonlik bo'yicha 355 ball (IHTT o'rtacha ko'rsatkichlari mos ravishda 472, 476 va 485 ball) - aynan shu tizimli tafovutlarning amaliy ko'rinishi sifatida baholanishi mumkin [17].

Tadqiqotning maqsadi milliy islohotlar va xalqaro tajribalar asosida maktab ta'limi hamda uzluksiz ta'lim o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash mexanizmlarini tizimli tahlil qilish hamda ushbu asosda amaliyotga tatbiq etilishi mumkin bo'lgan integrativ model va tashkiliy-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: maktab ta'limi va uzluksiz ta'lim o'rtasidagi uzviylik tushunchasining boshqaruv obyekti sifatidagi mazmunini ochib berish; uzviylikni ta'minlashning nazariy yondashuvlarini qiyosiy tahlil qilish; milliy islohotlar doirasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarni normativ-huquqiy hujjatlar asosida tizimlashtirish; rivojlangan ta'lim tizimlari tajribasini boshqaruv koordinatsiyasi, dastur uyg'unligi, kasbiy rivojlanish va raqamli monitoring mexanizmlari kesimida qiyosiy o'rganish; uzviylikni ta'minlashning integrativ modelini asoslash va uni joriy etishning tashkiliy-pedagogik shartlarini belgilash.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlar tahlili, qiyosiy-pedagogik (komparativ) yondashuv, tizimli tahlil va ikkilamchi ma'lumotlar sharhi metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni [1], Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi [2] hamda "O'zbekiston - 2030" strategiyasi [3] kabi normativ-huquqiy hujjatlar o'rganildi. Shuningdek, UNESCO, OECD va Yevropa Ittifoqi tashkilotlarining ta'limga oid konseptual hisobotlari, jumladan "Rethinking Education" [4], "Ta'lim 2030" konseptual asosi [5], "Ta'lim uchun yangi ijtimoiy shartnoma" [6] hamda kalit kompetensiyalar bo'yicha Yevropa Ittifoqi Kengashining tavsiyasi [7] tahlil qilindi.

Qiyosiy tahlil uchun xorijiy ta'lim tizimlarini tanlashda ikkita mezon qo'llanildi: birinchidan, xalqaro baholash dasturlarida (PISA) barqaror yuqori yoki sezilarli darajada yaxshilangan natijalarga erishilganligi; ikkinchidan, maktab va undan keyingi ta'lim bosqichlari o'rtasidagi uzviylikni ta'minlashning hujjatlashtirilgan institutsional mexanizmi mavjudligi. Ushbu mezonlar asosida Finlyandiya, Singapur, Estoniya, Janubiy Koreya va Buyuk Britaniya tajribasi tahlil qilindi.

Tadqiqotning cheklovi shundan iboratki, unda asosan ikkilamchi manbalar - normativ hujjatlar, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari va ilmiy adabiyotlar - tahlil qilingan bo'lib, taklif etilgan integrativ modelning amaliy samaradorligi tajriba-sinov ishlari doirasida empirik tekshirilishi keyingi bosqich vazifasi hisoblanadi.

Maktab ta'limi va uzluksiz ta'lim uzviyligi boshqaruv obyekti sifatida:

Nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, "izchillik" va "uzviylik" tushunchalari mazmunan bir xil emas. Izchillik ta'lim bosqichlarining vaqt bo'yicha ketma-ket joylashuvini anglatadi, uzviylik - bosqichlar o'rtasida mazmuniy, metodik va boshqaruv jihatidan uzilishsiz o'tishni ta'minlovchi tizimli aloqadir. L.Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasiga ko'ra, bolaning rivojlanishi u hali mustaqil bajara olmaydigan, biroq kattalar yoki tengdoshlari yordamida bajara oladigan vazifalar zonasida yuz beradi [11]; bu qonuniyat ta'lim bosqichlari o'rtasidagi uzviylikni ham izohlaydi - keyingi bosqich talablari oldingi bosqichda shakllangan rivojlanish zonasiga tayanishi lozim. J.Bruner taklif etgan spiral kurikulum g'oyasiga ko'ra, murakkab tushunchalar ta'lim bosqichlari davomida ortib boruvchi chuqurlikda qayta-qayta qaytariladi, bu esa mazmuniy uzviylikning didaktik asosini tashkil etadi [10].

Uzluksiz ta'limning samarali faoliyat yuritishi uning alohida bosqichlari o'rtasidagi mantiqiy izchillik va mazmuniy uyg'unlikka bog'liq. Karimova.M uzluksiz ta'limni bir-birini taqozo etuvchi va izchil rivojlanadigan ta'lim bosqichlaridan tashkil topgan yaxlit tizim sifatida baholaydi. Bu yondashuv maktab ta'limini keyingi ta'lim bosqichlari bilan uzviy bog'lash zarurligini ko'rsatadi [18].

Boshqaruv nuqtayi nazaridan maktab ta'limi va uzluksiz ta'lim o'rtasidagi uzviylik to'rtta komponentdan iborat yaxlit tizim sifatida qaraladi: normativ-huquqiy komponent (davlat ta'lim standartlari, bosqichlar aro talablarning muvofiqligi); tashkiliy-boshqaruv komponenti (bosqichlar o'rtasidagi axborot almashinuvi, muvofiqlashtiruvchi kengashlar); mazmuniy-metodik komponent (o'quv dasturlarining vertikal uyg'unligi, kompetensiyaviy yondashuv); baholash-monitoring komponenti (yagona baholash mezonlari, raqamli kuzatuv tizimlari). Ushbu komponentlardan birortasining yetishmasligi tizim samaradorligini keskin pasaytiradi: masalan, davlat standarti mavjud bo'lsa-da, unga mos monitoring vositalari bo'lmasa, bosqichlar aro tafovutni o'z vaqtida aniqlash imkoni yo'qoladi. Uzviylikni ta'minlashning nazariy yondashuvlari: Spiral kurikulum nazariyasi (J.Bruner) o'quv mazmunining bosqichlar davomida ortib boruvchi murakkablik darajasida qayta-qayta

qaytarilishini nazarda tutadi [10]. Amaliyotda bu yondashuv o'quv dasturlarini loyihalashda asosiy tushunchalarning boshlang'ich sinflardan oliy ta'limgacha izchil chuqurlashtirilishini ta'minlaydi. Cheklovi - dasturlarni markazlashgan tarzda qayta ishlashni talab qilishi va predmetlararo muvofiqlashtirishning murakkabligi.

Ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi (L.Vygotskiy) o'quvchining rivojlanishini ijtimoiy o'zaro ta'sir va "yaqin rivojlanish zonasi" orqali izohlaydi [11]. Ushbu yondashuv keyingi ta'lim bosqichi talablarining oldingi bosqichda erishilgan rivojlanish darajasidan unchalik uzoq bo'lmasligi zarurligini asoslaydi. Cheklovi - individual rivojlanish farqlarini ommaviy ta'lim sharoitida hisobga olishning murakkabligi.

Tajriba uzluksizligi tamoyili (J.Dyui) ta'limni izolyatsiyalangan bosqichlar yig'indisi emas, balki har bir keyingi tajriba oldingisidan o'sib chiquvchi yaxlit jarayon sifatida talqin qiladi [9]. Amaliy ifodasi - o'quvchi tajribasining amaliyot va real hayot bilan bog'lanishini ta'minlovchi loyihaviy va muammoli ta'lim usullari. Cheklovi - natijalarni standartlashtirilgan baholash mezonlari orqali o'lchashning murakkabligi.

Kompetensiyaviy yondashuv Yevropa Ittifoqining kalit kompetensiyalar bo'yicha tavsiyasida [7] va OECDning "Ta'lim 2030" konseptual asosida [5] o'z ifodasini topgan bo'lib, ta'lim natijalarini alohida fanlar bo'yicha bilim emas, balki bosqichlar osha uzatiluvchi universal kompetensiyalar (tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish, raqamli savodxonlik va h.k.) sifatida belgilaydi. Ushbu yondashuv baholash tizimini bosqichlar osha muvofiqlashtirish uchun yagona mezoniy asos beradi, biroq kompetensiyalarni obyektiv o'lchash vositalarining yetishmasligi uning cheklovi hisoblanadi.

Tarmoqli professional hamjamiyat va professional kapital nazariyasi (M.Fullan, A.Hargrivs) pedagog jamoaning salohiyatini inson, ijtimoiy va qaror qabul qilish kapitalining yig'indisi sifatida talqin qiladi [13; 14]. Ushbu yondashuvga ko'ra, maktablar aro va bosqichlar aro professional tarmoqlar, hamkorlikdagi loyihalar hamda tajriba almashinuvi uzviylikni ta'minlashning muhim vositasidir. Cheklovi - vaqt, koordinatsiya va institutsional resurs talab qilishi.

Yondashuvlarning qiyosiy tavsifi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval**Maktab ta'limi va uzluksiz ta'lim uzviyligini ta'minlashning nazariy yondashuvlari**

Yondashuv	Asosiy manba/mualiflar	Yetakchi g'oya	Amaliyotdagi ifodasi	Cheklovi
Spiral kurikulum	J.Bruner	Mazmun bosqichlar osha ortib boruvchi chuqurlikda qaytariladi	Dasturlarni vertikal loyihalash, tushunchalarni izchil chuqurlashtirish	Markazlashgan qayta ishlash va predmetlararo muvofiqlashtirish talab etadi
Ijtimoiy-madaniy rivojlanish	L.Vygotskiy	Rivojlanish «yaqin rivojlanish zonasi»da yuz beradi	Keyingi bosqich talablarini oldingi rivojlanish darajasiga moslashtirish	Individual farqlarni ommaviy ta'limda hisobga olish murakkab
Tajriba uzluksizligi	J.Dyui	Har bir tajriba oldingisidan o'sib chiqadi	Loyihaviy va muammoli ta'lim, amaliyot bilan bog'lash	Natijalarni standart mezonlar bilan o'lchash qiyin
Kompetensiya yaviy yondashuv	YI Kengashi tavsiyasi; OECD	Ta'lim natijasi universal kompetensiyalar orqali belgilanadi	Baholashni bosqichlar osha muvofiqlashtirish uchun yagona mezon	Kompetensiyani obyektiv o'lchash vositalari yetishmaydi
Tarmoqli professional hamjamiyat	M.Fullan, A.Hargrives	Jamoa salohiyati professional kapital sifatida o'sadi	Maktablar aro tarmoq, hamkorlikdagi loyihalar, tajriba almashinuvi	Vaqt, koordinatsiya va resurs talab qiladi

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, birorta yondashuv maktab ta'limi va uzluksiz ta'lim o'rtasidagi uzviylikni yakka holda to'liq ta'minlay olmaydi: spiral kurikulum va ijtimoiy-madaniy nazariya mazmuniy asosni beradi, kompetensiyaviy yondashuv mezoniy asosni shakllantiradi, tarmoqli hamjamiyat esa institutsional muhitni yaratadi. Shu sababli ushbu yondashuvlarni bir-birini istisno qiluvchi muqobillar emas, balki yagona boshqaruv siklining turli bosqichlarida qo'llaniladigan bir-birini to'ldiruvchi vositalar sifatida qarash maqsadga muvofiq.

Tahlil natijalari maktab ta'limi va uzluksiz ta'lim o'rtasidagi uzviylik to'rtta o'zaro bog'liq mexanizm orqali ta'minlanishini ko'rsatdi: boshqaruv koordinatsiyasi, o'quv dasturi va baholashning vertikal uyg'unligi, o'qituvchi hamda rahbar kadrlarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi va raqamli monitoring tizimi. Mazkur mexanizmlar ta'lim tizimining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning

kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ta'lim sifatida uzluksizlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Birinchi mexanizm - boshqaruv koordinatsiyasi. Bu mexanizm ta'limning turli bosqichlari o'rtasida yagona boshqaruv tamoyillarining mavjudligi va ma'lumot almashinuvi tizimining samarali yo'lga qo'yilishi bilan tavsiflanadi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, maktab, kasbiy ta'lim va oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi uzviy aloqalar yetarli darajada shakllantirilmasa, o'quv dasturlari va baholash tizimida tafovutlar yuzaga keladi, natijada o'quvchilar keyingi ta'lim bosqichlariga moslashishda qiyinchiliklarga duch keladi. Finlyandiya tajribasi bu borada ibratli hisoblanadi: milliy asosiy kurikulum maktabgacha ta'limdan kasbiy va oliy ta'limgacha bo'lgan barcha bosqichlar uchun yagona kompetensiyaviy asosda ishlab chiqiladi, bu esa mahalliy va maktab darajasidagi dasturlarning umumiy me'yoriy asosdan chetga chiqmasligini ta'minlaydi [15]. Shu sababli ta'lim tizimida yagona standartlar, raqamli monitoring tizimlari va integratsiyalashgan boshqaruv mexanizmlarini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Ikkinchi mexanizm - o'quv dasturi va baholash tizimining vertikal uyg'unligi. Zamonaviy ta'lim tizimida faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirish emas, balki tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish, axborot bilan ishlash, ijodkorlik va mustaqil o'rganish kompetensiyalarini shakllantirish muhim vazifa sifatida qaralmoqda. Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, baholash tizimining zamonaviy kompetensiyalar bilan uyg'unligi o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish va ularni real hayotiy vaziyatlarga tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Estoniya va Janubiy Koreya tajribasida milliy kurikulum davriy ravishda - odatda har 5-7 yilda - kompetensiyaviy talablarga moslashtirib qayta ko'rib chiqiladi, bu esa dastur mazmunining bosqichlar osha yangilanib borishini ta'minlaydi. O'zbekistonning 2022-yilgi PISA xalqaro baholash dasturidagi ilk ishtiroki natijalari - xalqaro o'rtacha ko'rsatkichlarga (472, 476 va 485 ball) nisbatan mos ravishda 364, 336 va 355 ball - dastur va baholash tizimlarining vertikal uyg'unligini kuchaytirish zarurligini yaqqol ko'rsatadi [17].

Uchinchi mexanizm - o'qituvchi va rahbar kadrlarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagoglarning metodik tayyorgarligi, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llay olish ko'nikmalari va doimiy malaka oshirib borishi ta'lim sifatining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Xalqaro tajribalarda mentorlik tizimi, professional hamjamiyatlar, amaliy seminarlar va tajriba almashish platformalari pedagoglarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashning samarali vositasi sifatida qo'llanilmoqda [13; 14]. Bu esa o'qituvchi va rahbarlarning bosqichlar aro talablarni birgalikda muhokama qilishiga, shu orqali maktab ichida vertikal uzviylikni amaliy darajada ta'minlashiga xizmat qiladi.

To'rtinchi mexanizm - raqamli monitoring va sifatni baholash tizimi. OECD va UNESCO hisobotlari ta'lim sifatini baholashda jarayon indikatorlari - o'quvchi

rivojlanishi, pedagog faoliyati, ta'lim muhiti va maktab ichki boshqaruvining samaradorligi - muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi [5; 6]. Estoniya tajribasida yagona milliy elektron ta'lim tizimi o'quvchi haqidagi ma'lumotlarni maktabdan keyingi bosqichlarga uzatishni avtomatlashtirgan holda, bosqichlar aro monitoringni real vaqt rejimida amalga oshirish imkonini beradi. Elektron platformalar, masofaviy ta'lim vositalari va sun'iy intellekt elementlariga asoslangan monitoring tizimlari ta'lim jarayonining shaffofligini oshiradi hamda o'quvchi rivojlanish trayektoriyasini kuzatish imkonini beradi.

Yuqorida ko'rsatilgan mexanizmlarning xalqaro tajribadagi institutsional ifodasi 2-jadvalda umumlashtirilgan.

2-jadval**Uzviylikni ta'minlash mexanizmlarining xalqaro tajribadagi ifodasi**

Mexanizm	Davlat namunasi	Institutsional yechim	Natija/samara
Boshqaruv koordinatsiyasi	Finlyandiya	Barcha bosqichlar uchun yagona milliy asosiy kurikulum	Bosqichlar aro dastur tafovutlarining kamayishi
Dastur va baholashning vertikal uyg'unligi	Janubiy Koreya	Milliy kurikulumning 5–7 yillik davriylikda qayta ko'rib chiqilishi	Kompetensiyalarning bosqichlar osha izchil rivojlanishi
Baholash standartlashuvi	Buyuk Britaniya	Milliy kurikulumning bosqichlangan («Key Stage») tuzilmasi va yagona baholash mezonlari	Bosqichlar aro natijalarning qiyoslanuvchanligi
O'qituvchining uzluksiz kasbiy rivojlanishi	Singapur	Uzluksiz mentorlik va malaka oshirish tizimi	Pedagogik yondashuvning bosqichlar aro muvofiqlashuvi
Raqamli monitoring	Estoniya	Yagona milliy elektron ta'lim tizimi	O'quvchi ma'lumotlarining bosqichlar aro uzluksiz kuzatilishi

Milliy islohotlar doirasida ta'lim sifati monitoringi, pedagoglarning kasbiy rivojlanishi va kompetensiyaviy yondashuvni kuchaytirishga qaratilgan keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda [1; 2; 3]. Biroq mazkur islohotlarning samaradorligini oshirish uchun maktab, kasbiy ta'lim va oliy ta'lim bosqichlari o'rtasidagi integratsiyani yanada mustahkamlash, yagona axborot tizimlarini rivojlantirish hamda xalqaro tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish zarur hisoblanadi.

Uzviylikni ta'minlashning integrativ modeli: Yuqoridagi tahlil asosida maktab ta'limi va uzluksiz ta'lim o'rtasidagi uzviylikni ta'minlashning oltita bosqichli integrativ modeli taklif etiladi.

Birinchi bosqichda maktab va undan keyingi ta'lim bosqichlari o'rtasidagi mavjud kompetensiya tafovutlari diagnostika qilinadi. Diagnostika davlat ta'lim standartlari asosidagi o'z-o'zini baholash, PISA kabi xalqaro baholash natijalari hamda bosqichlar aro so'rovlar orqali amalga oshiriladi.

Ikkinchi bosqichda davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlari kompetensiyaviy asosda muvofiqlashtiriladi, bunda har bir bosqichning talablari keyingi bosqich talablaridan kelib chiqib, spiral tamoyil asosida loyihalanadi.

Uchinchi bosqichda bosqichlar aro boshqaruv koordinatsiyasi yo'lga qo'yiladi: yagona axborot tizimi, muvofiqlashtiruvchi kengashlar va o'quvchi haqidagi ma'lumotlarni uzatish mexanizmi shakllantiriladi.

To'rtinchi bosqichda o'qituvchi va maktab rahbarlarining uzluksiz kasbiy rivojlanishi tashkil etiladi, bunda mentorlik, professional hamjamiyatlar va tajriba almashish tizimi bosqichlar aro talablarni tushunishga yo'naltiriladi.

Beshinchi bosqichda raqamli monitoring va baholash tizimi joriy etiladi: yagona baholash mezonlari, elektron portfolio va jarayon indikatorlari orqali ta'lim sifati kuzatib boriladi.

Oltinchi bosqichda monitoring natijalari tahlil qilinib, ular asosida me'yoriy hujjatlar, o'quv dasturlari va kasbiy rivojlanish dasturlari qayta ko'rib chiqiladi - bu esa modelni yopiq boshqaruv sikliga aylantiradi.

Bosqich	Asosiy vazifa	Kutilayotgan natija
1 Diagnostika	Bosqichlar aro kompetensiya tafovutini aniqlash.	Rivojlanish nuqtalarining ilmiy asoslangan kartasi.
2 Dasturiy muvofiqlashtirish	Standart va dasturlarni kompetensiyaviy asosda uyg'unlashtirish.	Mazmuniy uzviylikning ta'minlanishi.
3 Boshqaruv koordinatsiyasi	Yagona axborot tizimi va muvofiqlashtiruvchi kengashlarni yo'lga qo'yish.	Bosqichlar aro ma'lumot almashinuvining barqarorlashuvi.
4 Kasbiy rivojlanish	Mentorlik va professional hamjamiyatlarni tashkil etish.	O'qituvchi va rahbarlarning bosqichlar aro yondashuvni muvofiqlashtirishi.
5 Raqamli monitoring	Yagona baholash mezonlari va elektron portfolioni joriy etish.	Ta'lim sifatining real vaqtda kuzatilishi.
6 Qayta aloqa	Monitoring natijalarini siyosat va amaliyotga qaytarish.	Modelning barqaror takomillashib borishi.

1-rasm. Integrativ modelning bosqichlari va kutilayotgan natijalari.

Joriy etishning mumkin bo'lgan xavflari: Integrativ modelni joriy etish jarayonida bir qator xavflarni hisobga olish zarur. Birinchi xavf - kompetensiyaviy standartning haddan ortiq rasmiylashuvi va uni rivojlanish vositasidan nazorat hujjatiga aylantirish. Ikkinchi xavf - raqamli monitoring tizimlarining hududlar va maktablar kesimida notekis joriy etilishi, bu esa qishloq va shahar maktablari o'rtasidagi tafovutni chuqurlashtirishi mumkin. Uchinchi xavf - o'qituvchi va rahbarlarning uzluksiz kasbiy rivojlanish talablari ularning mavjud ish yuklamasiga institutsional qo'llab-quvvatlashsiz qo'shilishi, bu holat kasbiy rivojlanishni formal tusga kiritishi mumkin. To'rtinchi xavf - ta'lim sifatini faqat miqdoriy ko'rsatkichlar (masalan, xalqaro reyting o'rinlari) orqali baholash, bu esa uzoq muddatli sifat o'zgarishlari o'rniga qisqa muddatli ko'rsatkichlarni yaxshilashga e'tiborni yo'naltirishi mumkin.

Ushbu xavflarni bartaraf etishning asosiy sharti - uzviylikni ta'minlashni nazorat mexanizmi emas, balki o'quvchi, o'qituvchi va maktabning rivojlanish vositasi sifatida talqin qilish hamda barcha bosqichlarda ishtirokchilarning subyektlik pozitsiyasini saqlab qolishdir.

Raqamli transformatsiya ta'lim bosqichlari o'rtasidagi uzviylikni ta'minlashning zamonaviy vositalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Yodgorova D.A. va Yodgorova N.N [19] raqamli ta'lim vositalari, masofaviy ta'lim platformalari, interaktiv metodlar va sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qilishini ta'kidlaydi. Mazkur yondashuv ta'lim sifatini monitoring qilish va turli ta'lim bosqichlari o'rtasidagi axborot almashinuvini takomillashtirish uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni shakllantirish imkonini berdi. Birinchidan, maktab ta'limi va uzluksiz ta'lim o'rtasidagi uzviylik alohida tadbirlar yig'indisi emas, balki normativ-huquqiy, tashkiliy-boshqaruv, mazmuniy-metodik va baholash-monitoring komponentlarini o'z ichiga oluvchi yaxlit boshqaruv obyekti sifatida talqin qilinishi lozim.

Ikkinchidan, mavjud nazariy yondashuvlarning (spiral kurikulum, ijtimoiy-madaniy rivojlanish, tajriba uzluksizligi, kompetensiyaviy yondashuv, tarmoqli professional hamjamiyat) birortasi uzviylik masalasini yakka holda to'liq qamrab ololmaydi; ular bir-birini istisno qiluvchi emas, balki to'ldiruvchi vositalar sifatida qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, tahlil natijalari boshqaruv koordinatsiyasi, o'quv dasturi va baholashning vertikal uyg'unligi, o'qituvchi hamda rahbar kadrlarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi va raqamli monitoring tizimi uzviylikni ta'minlovchi to'rtta asosiy mexanizm ekanini ko'rsatdi.

To'rtinchidan, xalqaro tajriba (Finlyandiya, Singapur, Estoniya, Janubiy Koreya, Buyuk Britaniya) tahlili asosida diagnostika - dasturiy muvofiqlashtirish - boshqaruv

koordinatsiyasi - kasbiy rivojlanish - raqamli monitoring - qayta aloqa bosqichlaridan iborat oltita bosqichli integrativ model ishlab chiqildi.

Beshinchidan, O'zbekistonning 2022-yilgi PISA tadqiqotidagi ilk natijalari ta'lim bosqichlari o'rtasidagi mazmuniy va metodik uzviylikni mustahkamlash zarurligini amaliy jihatdan tasdiqladi, bu esa taklif etilgan modelning dolzarbligini kuchaytiradi.

Oltinchidan, integrativ modelni joriy etishda kompetensiyaviy standartning rasmiylashuvi, raqamli tizimlarning notekis rivojlanishi, o'qituvchi yuklamasining ortishi va faqat miqdoriy ko'rsatkichlarga tayanish kabi xavflarni oldindan hisobga olish hamda modelni nazorat emas, rivojlanish vositasi sifatida joriy etish zarur.

Kelgusida uzluksiz ta'lim samaradorligini oshirish uchun sun'iy intellekt asosidagi monitoring tizimlari, elektron portfolio va individual ta'lim trayektoriyalarini boshqarish mexanizmlaridan keng foydalanish, shuningdek taklif etilgan integrativ modelni pilot maktablar negizida tajriba-sinovdan o'tkazish hamda uning ta'lim sifatiga ta'sirini empirik baholash maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoni. 2019-yil 29-aprel.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risidagi PF-158-son Farmoni. 2023-yil 11-sentabr.
4. UNESCO. Rethinking Education: Towards a Global Common Good? — Paris: UNESCO Publishing, 2015.
5. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. OECD Education Policy Perspectives, No. 98. — Paris: OECD Publishing, 2018.
6. UNESCO. Reimagining our Futures Together: A New Social Contract for Education. — Paris: UNESCO Publishing, 2021.
7. Council of the European Union. Council Recommendation of 22 May 2018 on Key Competences for Lifelong Learning. Official Journal of the European Union, C 189, 2018. — P. 1–13.
8. Delors J. Learning: The Treasure Within. — Paris: UNESCO Publishing, 1996.
9. Dewey J. Democracy and Education. — New York, 1916.
10. Bruner J. The Process of Education. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960.
11. Выготский Л.С. Мышление и речь. — Москва, 1999.
12. Hattie J. Visible Learning. — London: Routledge, 2009.

13. Fullan M. Leading in a Culture of Change. — San Francisco: Jossey-Bass, 2001.
14. Hargreaves A., Fullan M. Professional Capital: Transforming Teaching in Every School. — New York: Teachers College Press, 2012.
15. Sahlberg P. Finnish Lessons 3.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? — New York: Teachers College Press, 2021.
16. OECD. PISA 2018 Results. — Paris: OECD Publishing, 2019.
17. OECD. PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. — Paris: OECD Publishing, 2023.
18. Karimova, M. (2024). Uzluksiz ta'lim tizimida oliy ta'limning ahamiyati. Наука и инновация, 2(31), 47–50.
19. Yodgorova, D.A., & Yodgorova, N.N. (2026). Uzluksiz ta'lim tizimida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli transformatsiya. Samarali ta'lim va barqaror innovatsiyalar jurnali, 4(3), 676–684.